

KERESZTES BALÁZS – SMID RÓBERT

Egy, két és három kultúra helyett – mik is azok a kultúrtechnikák?

A Friedrich Kittler utáni német mediális kultúratudományt szokás két részre osztani. Az egyik a kifejezés első tagja mentén vizsgálódik inkább, ennél fogva a médiumok saját, inhe-rens műveleteire, az általuk végrehajtott események időszerkezetének technomatematikai logikájára összpontosít. Ennek alapvetéseivel és legfontosabb kérdéseivel a honi olvasókö-zönség a *Tiszatáj* 2015/4. számában, illetve az online felületen megjelent médiumarcheoló-giai blokkban már találkozhatott.¹ A másik trend azonban ezzel ellentétesen navigál, és a médium fogalmának kiterjesztésével mintegy arra tesz kísérletet, hogy visszacsempéssze a – Kittler által kiszorítani igyekezett – kultúrát (de nem a szellemet) a kultúratudományba. Geoffrey Winthrop-Youngot követve az előbbit jobboldali, az utóbbit pedig, amelybe jelen blokk nyújt betekintést, baloldali kittlerizmusnak nevezhetjük.² Egy ilyen kategorizálás per-se elkerülhetetlenül sarkít, de egészen biztosan elkerüli a diszciplináris helyzet elé állított egyik legmarkánsabb buktatót: a médiatudomány ma kizárólag történetileg, és leginkább retrospektíve történhet-e meg?³ Erre egyrészt Balogh Gergő hosszú és minőségi értekezése reflektál, melyben a német médiatudománynak az utóbbi évtizedben végbement hazai re-cepciókonjunktúráját tekinti át (a Kulcsár Szabó Ernő és Szirák Péter által szerkesztett *Tör-ténelem, kultúra, medialitás* kötetből a *Partitúra* és a *Prae* folyóirat Kelemen Pál nevéhez fű-ződő Kittler-blokkján, illetve -különszámán keresztül egészen az előbb említett Tiszatáj-blokkig). Balogh konklúziójában nem kerüli el azon dilemmák felsorolását, amelyek a honi humán tudományok előtt állnak a mediális fordulat komolyan vételének köszönhetően: „A médiatudomány elmúlt három évtizedében megszületett, a kultúra szövetének nem disz-kurzív alkotóelemeit feltáró belátások nélkülözhetetlenek az irodalomtudomány számára. Az elkövetkezendő időszak egyik legfontosabb irodalomelméleti kérdése mégis az lesz, hogy hol és milyen típusú, milyen rugalmassági fokkal bíró határok meghúzása szükséges ahhoz, hogy

¹ Az online felületen megjelent tanulmányok: SMID Róbert, *Médiumok magánélete* (<http://tiszataj-online.hu/?p=76393>) – a szerkesztői bevezetés teljes változata; Claus PIAS, *A hekker* (<http://tiszataj-online.hu/?p=76637>), Wolfgang ERNST, *Kísérletezés a mediális időbeliséggel* (<http://tiszataj-online.hu/?p=76533>) (2016. november 16.). A szám megjelenése óta a nyomtatásban megjelent szö-vegek is felkerültek az online felületre.

² Geoffrey WINTHROP-YOUNG, *Cultural Techniques: Preliminary Remarks, Theory, Culture & Society*, 2013/6, 15.

³ Vö. „Ne feledjük, Kittler nem arról beszél, hogy médiumok nem léteznek többé. Inkább arról, hogy olyan lefokozáson estek át, hogy megkérdőjelezhetővé vált, vajon jelent-e még bármit is ez a fogalom. Mint az elszegényedett arisztokraták, akik kénytelenek idegenvezetőként dolgozni régi birtokaikon, a médiumok most már alárendeltként működnek, interfészként a gépek és köztünk.” Gépi tanulás: Geoffrey Winthrop-Young és Eva Horn Friedrich Kittlerről (1943–2011), *Prae*, 2014/4, 150.

a kultúra funkcióteljességének konstitúciójában – habár erről az értelmezés pályáit elhagyó teoretikusok hajlamosak elfeledkezni – *szintén* kulcsszerepet játszó diszkurzív teljesítmény, vagyis mindaz, amit az archívum rögzíteni képtelen, ne oldódjon zajként fel a technikai valóságában.”⁴ Wirágh András pedig a szintén rendkívül alapos, ugyanezen folyóiratszámokat vizsgáló recenziójában a következő apóriára világít rá Nemes Z. Márió tanulmányának kijelentését idézve: „erős megszorításokkal (már) Foucault életműve is rendelkezik azzal a redukciós potenciállal, amelyet Nemes Z. teljes joggal emleget a »poszt-kittleri perspektíva« (Prae, 214) emergenciájának fő akadályaként.”⁵ A foucault-i redukciót itt pontosan a „poszt” jelző testesíti meg, ezzel mintegy folytathatatlanak bélyegezve az életművet, vagy még inkább csak kittleri alapokon elgondolhatóként beállítva mindent, ami utána – de tőle nem függetlenül – jöhet.

A dolog azonban inkább úgy áll, mi legalábbis egy olyan nézőpont magáévá tételére invitálnánk a blokk olvasóit, hogy e két eltérő vizsgálódási mód, noha vitathatatlanul Kittlertől indult, már egy folyamat következő fázisáról ad számot. A „Nincs szoftver”,⁶ „Nincsenek tömegmédiák”,⁷ „Nincsenek médiumok”⁸ és a „Mik voltak a médiatudományok?”⁹ lépéseknek köszönhetően a „Mi (a) médium?” kérdését lassan, de biztosan felváltotta a következő: „Hogyan (lesz) a médium?” Ugyanis az eredeti kérdésre a médiumarcheológia az operatív és a működésében az experimentális keretnek megfelelő eszköz,¹⁰ a kultúrtechnika-kutatás pedig a szubjektum passzivitását aktivitásba fordító, mediációjával annak technikáit számára plauzibilissé tevő hírnök figurája mentén dolgozott ki konszenzusos választ.¹¹ A mostani kérdésre – vagyis, hogy miként jönnek létre a mediális feltételek, illetve a mediális állapotok technológiai kondíciói milyen konstellációkba rendezhetők a médiumhoz képest – azonban jelenleg új nézőirányok adódtak számunkra. A médiumarcheológia a technológiai faktorokra és paraméterekre koncentrálna járul hozzá a kultúra, valamint a kapcsolódó tudományos és történeti dinamika megértéséhez,¹² míg a kultúrtechnika-kutatás az úgynevezett

⁴ BALOGH Gergő, *Áthuzalozni az embert: Az újabb német médiatudomány magyarországi recepciójáról 2003–2015, Műút online*: <http://www.muut.hu/?p=19637> (2016. november 16.)

⁵ WIRÁGH András, Kittlertől, Kittlerről – Kittler után: A Partitúra, a Prae és a Tiszatáj tematikus számairól, *Palócföld*, 2015/4, 51.

⁶ Friedrich KITTLER, Nincs szoftver, *Prae* 2014/4, 95–103.

⁷ Bernhard SIEGERT, *There Are No Mass Media* [1996] = *Mapping Benjamin: The Work of Art in the Digital Age*, szerk. Hans Ulrich GUMBRECHT – Michael MARRINAN, Stanford UP, Stanford (CA), 2003, 30–8.

⁸ Eva Horn, *Editor's Introduction: „There Are No Media”, Grey Room*, 29 (2007), 7–13.

⁹ Claus PIAS, *Was waren Medien-Wissenschaften? Stichworte zu einer Standortbestimmung = Was waren Medien?*, szerk. Uő., Diaphenes, Zürich, 2011, 7–30.

¹⁰ Sigfried ZIELINSKI, Médiumarcheológia, *Tiszatáj*, 2015/4, 67f., illetve ERNST, *Kísérletezés a mediális időbeliséggel*, n. p.

¹¹ Sybille KRÄMER, *Medium, Bote, Übertragung: Kleine Metaphysik der Medialität*, Suhrkamp, Frankfurt/M, 2008, 10f., illetve *Gespräch mit Sybille Krämer = Forum zur Genealogie des MedienDenkens*, szerk. Daniel IRRGANG – Konstantin Daniel HAENSCH – Inger NEICK, Universität der Künste, Berlin, 2014, 236.

¹² Wolfgang ERNST, *Media Archaeography = Uő., Digital Memory and the Archive*, University of Minnesota Press, Minneapolis (MN), 2013, 61–3.

transzduktív konstituensekre fókuszál,¹³ vagyis olyan praxisokra, amelyek egyszerre képeznek a differencia mellett kötést is, például a cselekvő, az eszköz és a végrehajtott aktus között. Ezek nélkül ugyanis nem válna lehetségessé a folyamat egyik tagjának sem az elhatárolása a másiktól, de maga a cselekvés sem lehetne értelmezhető még annak ágense számára sem. A kultúraalkotás e gyakorlati folyamatjellegének hangsúlyozásával a kultúrtechnika-kutatás tehát a kultúrát statikus monumentumok (szövegek és reprezentációk) helyett gyakorlatok, implementációk, rituálék és rutinműveletek hálójában, performatív aktusként határozza meg.

*

A kultúrtechnika szó a német nyelvben etimológiailag három különböző jelentéssel bír, amelyek a fogalom jelenlegi, kifinomult elméleti továbbfejlesztésében és alkalmazásában mind szerepet kapnak. Legelső, a XIX. század végére tehető jelentésében olyan földművelői gyakorlatokra és folyamatokra utalt, mint a talajjavítás, a vízszabályozás, a termőföldek öntözése, a mocsarak lecsapolása, valamint víztározók létrehozása. (A magyar nyelvben a *kultúrmérnök* szó áll legközelebb ehhez a jelentéshez.) Második jelentése az 1970-es években nyert magának polgárjogot, amikor a modern technikai médiumok növekvő jelenlétéhez kapcsolódott. A kultúrtechnika ebben a kontextusban a modern analóg és digitális médiumokhoz szükséges technikai kompetenciákra vonatkozott, mint például a televízió távirányítójának szabályszerű használatára (*zapping*), a videomagnó programozására, valamint a képernyőn megjelenő technikai utasítások helyes dekódolása. Ehhez kapcsolódott az „elemi kultúrtechnikák” kategóriája is, amely olyan alapvető műveleteket jelölt, mint például az írás, olvasás, számolás és mérés. Az új, technikai aspektusukat nem elrejtő médiumok hívták elő az igényt arra, hogy a korábbi, „hagyományos” kulturális gyakorlatok technikai eredetét is feltárják.

Harmadik, legújabb jelentése a német mediális kultúratudomány kontextusához kötődik, amelyben viszont támaszkodik az ezt megelőző etimológiai jelentéseire is. Kifinomultabb megfogalmazása szerint a kultúrtechnikák azok az alapvető műveletek és megkülönböztetések, amelyek egy adott kultúrát alapító fogalmi és ontológiai jelenségek sorát hozzák létre. Az ez által szolgáltatott többlet leginkább akkor jelentkezik, amikor egyértelművé teszi a két eredeti jelentésének megőrzését a gyakorlatok terén. Tehát bár az eddigi kultúratudományos önreflexiók sem tagadták meg a *művelés* (*Pflege*) diszciplináris origóját, azt inkább a kultúra epifenomenonjának tekintették, és hajlamosak voltak feloldani a *művelődés* (*Bildung* [képzés]) szemiotikai horizontjában,¹⁴ paragon hagyva ezzel a lépéssel magát a *műveletet*. Így viszont a kultúratudomány anyjaként is szolgáló vicói „új tudománynak” a kultúra és a technika révén történő embertudományosítása kizárólag a textuális szemiózisa korlátozódott.

¹³ Bernard STIEGLER, Temps et individuations technique, psychique et collective dans l'œuvre de Simondon, *Intellectica*, 1998/1-2, 241–56. Megjegyzendő, hogy a német kutatók nem használják ezt a koncepciót, a német médiatudományi színtérrel (Weimar, Lüneburg) egyébként jó kapcsolatot ápoló Stiegler viszont nem zárkózik el egy ilyen típusú közelítéstől. (Személyes beszélgetés alapján 2014. október 17-én.)

¹⁴ L. Aleida ASSMANN, *Einführung in die Kulturwissenschaft: Grundbegriffe, Themen, Fragestellungen*, Erich Schmidt Verlag, Berlin, 2011, 13.

Sybille Krämer kijelentése, miszerint túl sokáig volt kizárólag szöveg a kultúra,¹⁵ ezzel a redukcióval szemben jelez fordulatot.

A kultúra és technika modernkori ellentétének ideológiáját a mediális kultúratudomány ugyanis éppen a kultúra szó etimológiai gyökereinek feltáráásával oszlatja fel. A legkorábbi etimológiai jelentés rehabilitációja a kultúra eredendően technikai és nem magától értetődően szemantizálható aspektusát hangsúlyozza. A szó latin gyökerét hasznosítva a kultúrát a mezőgazdaság kontextusába helyezi: a latin *Colere* (megművel, termeszt, ápol, gondoz, megmunkál) a *kultúr*ra elsősorban mint *agrikultúr*ra utal, és olyan elsődleges kultúrtechnikákat jelöl, mint a növénytermesztés és az állattenyésztés. A kultúrtechnikák itt azok a műveletek, amelyek a talaj megművelésével, az állatok karámba zárásával és az első menedékek felépítésével a kultúrát elkülönítették a természettől. Ilyen műveletekként azonban sem a természet, sem a kultúra világához nem sorolhatók maradéktalanul, ahogyan ez már Vicónál is így szerepelt.¹⁶ A kultúrtechnika az a köztes művelet, az a(z első kettőt megelőző) harmadik fél, amely két entitás között létrehozza a különbséget: a karám teszi lehetővé az ember/állat megkülönböztetést, a városfal a civilizáció/természet megkülönböztetést, az ajtó a kívül/belül megkülönböztetését. A kultúrtechnika, mint a különbséget előállító, eleve meglévő harmadik félként nagy részben Michel Serres parazitakoncepcióját hasznosítja újra ebből a szempontból.¹⁷ A parazita nem eleve meglévő struktúrára telepszik rá: a struktúrák, valamint a dolgok, amelyeket ezek a struktúrák kötnek össze, mindig egy már létező harmadik fél kizárásával jönnek létre egyáltalán. Minden kommunikációs aktus a zaj kizárásával megy végbe, kizárt harmadik félként a zaj tehát részesévé is válik ennek az aktusnak. A kultúrtechnikai diskurzusban a parazita harmadik fél kizárása azokban az eljárásokban lel analógiájára, amelyekben a struktúrák és entitások láthatatlanná teszik azokat az alapító technikai műveleteket, amelyekből származnak.

A kultúrtechnika-kutatás itt hozható összefüggésbe az angolszász poszt- és transzhumán irányzatokkal, amennyiben mindkét félnél központi szerepbe kerül az antropológiai megkülönböztetés. A német médiatudományi diskurzus az etikai aspektus hangsúlyozása helyett a probléma eredendően technikai oldalát emeli ki. A puszta ontológiai megkülönböztetés (ember vs. állat) helyett az emberi és nem emberi közötti különbségtétel elmozdítása foglalkoztatja azáltal, hogy e különbségtétel radikálisan technikai eredetét bizonygatja. A karámok, ketrecek és akolok – azaz az állattartásra és -tenyésztésre szánt, elzárt terek létrehozásának kultúrtechnikái – operative határokat állítanak fel, amelyek ténylegesen különböző fajokat hoznak létre, és azok e választvonalon keresztül szembesülnek egymással. Az emberi és állati lények közötti különbség nem gondolható el kultúrtechnikai közvetítés nélkül. Ez egyben azt is világossá teszi, hogy a kultúrtechnika-kutatásban a poszthumán nem az „ember utánit” vagy a „már nem embert” jelöli, hanem arra kíván rávilágítani e kifejezéssel, hogy amit embernek neveztek, az mindig is az emberi és nem emberi ontológiai összefonódásából származik. Arra utal, hogy sohasem voltunk „pusztán” emberek.

¹⁵ Sybille KRÄMER – Horst BREDEKAMP, *Kultur – Technik – Kulturtechnik: Wider die Diskursivierung der Kultur = Bild – Schrift – Zahl*, szerk. UÖK., Fink, München, 2009, 11.

¹⁶ L. Friedrich A. KITTLER, *Eine Kulturgeschichte der Kulturwissenschaft*, Fink, München, 2001, 33–6.

¹⁷ Vö. Bernhard SIEGERT, *Cacography or Communication? Cultural Techniques of Sign-Signal Distinction = UÖ., Cultural Techniques: Grids, Filters, Doors, and Other Articulations of the Real*, Fordham UP, New York (NY), 2015, 20f., valamint Michel SERRES, *The Parasite*, The Johns Hopkins UP, Baltimore, 1982.

A kultúrtechnikák tehát mindig anthropotechnikák is, ahogyan ezt a blokkban szereplő Erhard Schüttpelz szövege tárgyalja. Ugyanis, ahogy az új médiumok technikai tényezői rávilágítottak a régebbi, „hagyományos” gyakorlatok technikai oldalára, úgy az antropológiai aspektus is szembehelyezkedik a kauzális történetiség bevett szemléletével. Ez viszont egyáltalán nem jelenti azt, hogy a diszciplína ne lelné kedvét foucault-i értelemben vett genealógiák írásában, vagy történeti érvelésmódját ne tárgya időbeli lehetőségeiből bontaná ki. Markus Krajewskinek sokat hivatkozott, és mostantól magyarul is olvasható tanulmánya például éppen olyan kettős közelítési technikát mutat be, amelynél a XVIII. századtól végigkísérhetővé válik a szolgáló figurája, ennek alapját mégis a kortárs technológiák biztosítják. Két periódus és két technikai háttér a differenciál keresztl hat egymásra, méghozzá az általuk megvalósított műveleti formák ahistorikussága révén. A kultúrtechnikák egyik legelemibb tulajdonsága tudniillik az, hogy műveleti láncokként megelőzik azokat a történeti és mediális fogalmakat, amelyeket létrehoznak, így természetesen az ember fogalmával szemben is előzetességként viselkednek. Thomas Macho mára kanonikussá vált megfogalmazásában: „A kultúrtechnikák – mint az írás, olvasás, festés, számolás, zenélés – mindig régebbiek, mint azok a fogalmak, amelyeket belőlük alkottak. Az emberek már jóval azelőtt írtak, minthogy fogalmat alkottak volna az írásról és az ábécéről; évezredek teltek el, mielőtt a képek és szobrok előidéztek a kép fogalmát; egyesek pedig mind a mai napig énekelnek és zenélnek anélkül, hogy bármit tudnának a hangneméről vagy a zenei lejegyzés rendszereiről. A számolás szintén régebbi, mint a számok fogalma. Meg kell hagyni, a legtöbb kultúra számolt vagy végzett bizonyos matematikai műveleteket, mindebből azonban nem feltétlenül vezette le a szám fogalmát.”¹⁸ Ez a műveleti elsőbbség, avagy (kultúr)technikai *apriori*¹⁹ azt is maga után vonja, hogy a belőlük levezetett fogalmak (és kultúrák) ezzel arányosan változnak. A számolás különböző eszközökkel végzett műveletei (abakusz, kéz, római vagy arab számok) a szám eltérő koncepcióit teszik előállíthatóvá, gyakran teljesen kizárva az absztrakt számok képzetét. Az írás kultúrtechnikai megközelítése is hasonló: az írás a korai, érméssel végzett számolási műveletekből származik. Mielőtt absztrakt jelekké alakulva a jelölés és reprezentáció paradigmájába léptek, ezek az érmék a *nem konceptualizált mindennapi gyakorlatok* részét képezték. Az írást megelőzte a számolás és a (ki)számítás gyakorlata.²⁰ Blokkunkban Kittlernek az implementációt tárgyaló szövege emlékeztet arra, hogy a hardverműveletek mindig is kiiktathatatlanok voltak bármifajta tudásprodukciónak aktusból.

A kultúrtechnika lényeges aspektusa tehát az is, hogy vizsgálatában nem a jelek reprezentatív vagy szemiotikai oldala válik jelentőssé, hanem az ezeket megelőző operatív funkciójuk. Pusztán tartalomlemezés vagy a reprezentáció szemiotikája helyett arra helyeződik a hangsúly, hogy a jelek a maguk tárgyiségében (valós kiterjedésükben, *kívülségükben*) eleve befolyásolják a jelölés műveletét. Ezért például Roland Barthes-nál az írás nulla foka hiába lehet eseményszerű összefutási helye a diskurzusoknak és a kódoknak, úgy állítva elő szubjektumot, hogy azzal megelőzi bármifajta totális rendszer (ideológia, történelem vagy bármi-

¹⁸ Thomas MACHO, Second-Order Animals: Cultural Techniques of Identity and Identification, *Theory, Culture & Society*, 2013/6, 44f.

¹⁹ L. Matthias KOCH – Christian KÖHLER, *Das kulturtechnische Apriori Friedrich Kittlers*, *Archiv für Mediengeschichte*, 2013, 157–66.

²⁰ Vö. Sybille KRÄMER, Was sind Kulturtechniken? Kleine Plädoyer für ein »Handwerk des Geistes«, *Schulmagazin* 5-10, 2010/9, 8f.

fajta intézményesség) interferenciáját, a koncepciója nem kultúrtechnikailag közelíti meg a grafizmust, hiszen kizárólag a szemíózis terén végbemenő mozgásokra van tekintettel. A Rüdiger Campe-féle írásjelenet Martin Stingelin és Sandro Zanetti által továbbgondolt konkretizációja viszont már a szerző, a mű és az íráseszköz eseményszerű együttműködése révén generál olyan művelési területet, amely egyszerre kínálja fel magát az elmének, a szemnek és a kéznek – Hans-Jörg Rheinberger esettanulmánya e nézőpontból koncentrálna a cetlik és firkák teljesítményére a tudományos kutatás mindennapjaiban. E művelési területen belül ugyanakkor, ahogyan azt Bernhard Siegert e blokkban szerepeltetett mindkét szövege demonstrálja, egy kultúra szimbolikus és nem szimbolizálható, de szimbólumalkotó aktusai révén képződik az a pozíció, amelyből a művelet sorok közötti különbségek láthatóvá válnak, illetve a differenciaképződések vezérlődnek. A kultúrtechnikák elemzése így azokra az eljárásokra irányul, amelyek segítségével a Szimbolikus kiszűrődik a Valósból (pl. a terek tagolása az ajtók révén) és viszont: amikor a Valós magába foglalhatja a Szimbolikus (pl. az alaprajz operatívává válásakor egy dolog működését, érvénybe lépését). Joseph Vogl szövege már ehhez kapcsolódóan mutat fel egy másik lényeges eljárásmodot: a kultúrtechnikák kutatása a konkrét technikai eszközöket a hozzájuk kapcsolódó műveletekkel együtt vizsgálja.

A különböző kultúrák technikailag kondicionált különbségeit azonban már nem szokás (kulturkritikai élel) hanyatlásként vagy fejlődésként aposztrofálni. Amennyiben egy adott kultúra mindig is az adott technikai feltételek tükrében nyerte el identitását, a technikai környezet megváltozása nem a kultúrából való kilépést vagy a kultúra elvesztését jelöli, hanem pusztán egy új kulturális környezet (ad absurdum, lejegyzőrendszer) kialakulását. Ebben a vonatkozásban a kultúrtechnikai vizsgálat szembehelyezkedik az „egy kultúra” klasszikus elképzelésével, de még a két és három kultúráéval is. A kultúrtechnikák olyan művelési láncokként tűnnek fel, amelyek embereket, állatokat, tárgyakat és médiumokat kapcsolnak egymáshoz. Vizsgálatuk az analitikus tekintetet átváltja az ontológiai megkülönböztetésekről azokra az ontikus műveletekre, amelyek az előbbi egyáltalán létrehozták. A kultúrtechnikakutatás ezen a ponton kapcsolható az *object-oriented ontology*-hoz, valamint a Bruno Latour nevéhez köthető *science studies* és az abból kinövő cselekvő-hálózat elméletéhez (*actor-network theory*), ez utóbbit egyszersmind cselekvő-médium elméletté (Akteur-Medien-Theorie) alakítva.²¹ A kultúrtechnika mint feldolgozó (és a tárolást valamint a közvetítést lehetővé tevő) művelési koncepciójának bevezetése a médium fogalmának egységes, statikus elgondolását művelési logikán alapuló modellre váltja. Ugyanis a kultúrtechnikák „írják le, mit tesznek a médiumok, mit állítanak elő és miféle műveletekre ösztönöznek.” A kultúrtechnikák így a médiumok cselekvőképességét (ágencia) határozzák meg, mint azt Cornelia Vismann szerepeltetett szövege érzékletesen megfogalmazza: „[h]a a médiaelméletnek lenne nyelvtana, akkor ez a cselekvőképesség úgy nyilvánulna meg, hogy a tárgyak a nyelvtani alany helyét foglalnák el, a kultúrtechnikák pedig az igéket képviselnék.”²²

Az, hogy később e műveletek cselekvőiként vagy forrásaként ezeket az entitásokat nevezik meg (tehát a tárgyakat, médiumokat vagy az azokat működtető humán cselekvőket), már annak következménye, hogy a kultúrtechnikai folyamatok egybeforrnak azokkal. Ahogy a művelési láncok és az összekötő technikák olyan fogalmakat és tárgyakat idéznek elő, amelyek aztán lényegi identitással lesznek felruházva, úgy a kultúrtechnikai műveletek hálójában

²¹ L. *Akteur-Medien-Theorie*, szerk. Tristan THIELMANN – Erhard SCHÜTTPELZ, transcript, Bielefeld, 2013.

²² L. Vismann tanulmányát jelen lapszámomban.

rajzolódhat ki egyáltalán egy médium működési köre. A kultúrtechnikai műveletek a médiumok egységes identitásán túl így az emberi cselekvőképesség hatókörét is kétségbe vonják. Az alany (a humán cselekvő) ugyanis nem képes maradéktalanul a műveletek kivitelezésére és a tárgyak feletti uralomra, hiszen szuverenitása éppen azoknak a műveleteknek a terméke, amelyek megszabják működési körét. A médiumok és a hozzájuk tartozó kultúrtechnikák eleve meglévő kapcsolata ugyanis még azelőtt megszabja a dolgokkal való bánásmódot, mielőtt azokat egy szubjektum alávetné az akaratának. Vismann jogi frazeológiájával szólva: „[k]ülönbséget kell tehát tenni a *de jure*, autonóm módon cselekvő személyek és a kultúrtechnikák között, mely utóbbiak *de facto* határozzák meg a cselekvés teljes folyamatát. [...] minden médium és dolog maga adja saját végrehajtási szabályait. A művelet ezen »anyagi« utasításai olyan helyről származnak, amely nincs a cselekvő irányítása alatt.”²³ Összefoglalva tehát: a kultúrtechnikák vizsgálatára a médiumok és dolgok önszerveződésének és autopraxisának (*Eigenpraxis*) vizsgálatát is jelenti.

*

Jelen kultúrtechnikai blokk www.tiszatajonline.hu oldalon megjelent melléklete az alábbi fordításokat tartalmazza:

BERNHARD SIEGERT: Ajtók: a szimbolikus materialitásáról (ford. *Urbán Bálint*) –

<http://tiszatajonline.hu/?p=102554>

MARKUS KRAJEWSKI: Kérdezd Jeevest! Az inasok mint keresőmotorok (ford. *Gorove Eszter*) –

<http://tiszatajonline.hu/?p=102556>

HANS-JÖRG RHEINBERGER: Cetlik és firkák (ford. *Vásári Melinda*) –

<http://tiszatajonline.hu/?p=102558>

FRIEDRICH A. KITTLER: A tudás implementálásáról (ford. *Keresztes Balázs*) –

<http://tiszatajonline.hu/?p=102560>

A Tiszatáj folyóirat 2017. februári számában, illetve az online oldalon megjelent kultúrtechnikai blokk az MTA-ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport *Kultúraalkotó médiumok, gyakorlatok, technikák* (TKI01241) projektje keretében valósult meg. A blokk vendégszerkesztői: Keresztes Balázs (ELTE-WWU Münster) és Smid Róbert (MTA-ELTE Általános Irodalomtudományi Kutatócsoport). A szövegek a szerzők tudtával és engedélyével kerültek közlésre. A fordítók nevében is hálás köszönetet mondunk Csécsai Dorottyanak, Kelemen Pálnak, Kerekes Amáliának és Vincze Ferencnek a kontrollfordításban nyújtott segítségükért. A szögletes zárójelben szereplő megjegyzések a fordítók jegyzetei.

²³ Ua.